

מאמר מערכת תמוז התשס"ח

קביעת מדיניות כללית מתוך תורה, ביחס לאתגרים הניצבים בפניה של מדינת ישראל והעם היהודי, היא צורך השעה.

שלושה פיגועים רצחניים היכו אותנו לאחרונה, שלושה פיגועים שהתבצעו על ידי ערבים תושבי ירושלים עם אזרחות ישראלית.

היכולת להתמודד עם אתגרים בסדר גודל לאומי, מחייבת העמקה ביסודות הרוחניים ובמקורות התורניים ביחס לסוגיות הנידונות, בשילוב הכרת המציאות בשטח, על בסיס עובדות וניתוחים מדויקים.

כנס רמלה, מיסודן של הגרעין התורני ברמלה ותנועת קוממיות, ועתיד בע"ה להתקיים מדי שנה בשנה, שם לו למטרה להיות שותף בתהליך זה.

בכ"ב ניסן התשס"ח התקיים לראשונה "כנס רמלה - בין ישראל והעמים".

בכנס נידונו שלשה נושאים:

א. קיומם של מיעוטים בארץ.

ב. הערים המעורבות.

ג. עבודה עברית.

מטרות הכנס הנוכחי היו:

א. העלתם של הנושאים למודעות ציבורית.

ב. יצירת דיון ציבורי.

ג. התוויית כיוונים ורעיונות לפתרונות ולגיבוש מדיניות כללית.

ד. חשיפה לפעילות של הגרעינים התורניים בערים המעורבות.

נסקור בתמציתיות את נושאי הדיונים:

הרב ליאור עסק בשאלות הלכתיות ומוסריות הנובעות ממגורים בערים המעורבות, תוך התייחסות לנושאים של מסחר עם גויים, לא תיתן להם חן, עבודה עברית מול עבודה נוכרית, הלואה לגוי, חבר לעבודה וכדומה.

הרב זלמן מלמד דן בשאלת קיומם של המיעוטים בארץ מבחינה הלכתית.

הרב חיים שטיינר כתב על הצורך לבנות קודם כל את היחס הפנימי שלנו, מתוך עמדתה של תורה, כלפי הגויים החיים בארץ, לא רק במישור הביטחוני אלא במישור הרוחני, ומתוך הבירור הפנימי לבוא לשינויה של המציאות. בשיחתו עמד על ההגדרות ההלכתיות של הנוצרים והמוסלמים.

מר אריה סתיו סקר את הרקע ההיסטורי המדיני והסוציולוגי של הערבים החיים בארץ, את הסכנות הרובצות לפתחנו ואת המדיניות שהיה עלינו לנקוט כלפיהם.

במושב השני, שנושאו הערים המעורבות, הביאו את סיפוריהם ואת התובנות שלהם מהשטח: הרב ישראל סמט מלוד, הרב אביב זגלמן מפקיעין והרב שי סימיונובסקי, רבו של הגרעין התורני ברמלה, שגם הנחה את הכנס.

חה"כ אורי אריאל הביא נתונים מערים מעורבות שונות שבהן על כל גן יהודי שנסגר מוקם גן של נוכרים, ועמד על הצורך להפנים את הבעיה ולהעמיד את הפתרון של עידוד הגירה תחילה מול עצמנו ולאחר מכן להנחיל אותו לציבור הרחב.

המושב האחרון, שהוקדש לזכרו של עידודי זולדן הי"ד, עסק בנושא עבודה עברית, נושא שעידודי הי"ד היה מהדמויות המובילות בו.

במושב זה נשאו דברים הרב יעקב אריאל, שדן על העדפת עבודת יהודי על פני גוי, והרב דודקביץ, שהציג את המודל להפיכת הקהילה לחברה צורכת עבודה עברית. במהלך הדברים נוצרה התדיינות בין הרבנים האם קיים צורך בחזרתה של עבודת כפיים עברית ל"מרכז הבמה" המעשית והאידיאולוגית.

ד"ר קליין עסק בניתוח התחומים הכלכליים שבהם יש מקום בכלכלה מודרנית לעבודה עברית.

דברי ברכה בכנס נשאו הרב יחיאל אבוחצירא, רבה של רמלה, ונחמן זולדן, אביו של עידודי הי"ד.

חוברת זו עוסקת בכיוונים וברעיונות שעלו מהכנס.

הבאנו את תמצית המאמרים שיש בהם משום השלכה לגיבושם של פתרונות מעשיים וניסוחה של מדיניות כללית. הוספנו גם את לו"ז הכנס. בחלק מהשיעורים שניתנו ניתן לצפות באתר Yeshiva.org.il.

תקע בשופר גדול לחירותנו

המערכת

הצעת חוק: כל יהודי בעולם הוא אזרח מדינת ישראל

הלכה לצד מציאות

בשאלת מעמד הנוכרים במדינת ישראל דנו רבותינו בראשית דרכה של המדינה. ישנם מאמרים ארוכים וחשובים שכתבו בנושא זה הרב הרצוג, הרב גרשוני, הרב ישראלי בספרו "עמוד הימיני" ועוד.

הרב זלמן ברוך מלמד

ראש הישיבה הגבוהה בבית-אל ורב היישוב, מרבני תנועת "קוממיות"

השאלה הראשונה

שיש לדון בה מבחינת ההלכה היא אילו נוכרים רשאים על-פי התורה לדור בארץ-ישראל. שאלה אחרת היא מה הם התנאים שבהם מחויבים נוכרים הרשאים להתגורר בארץ-ישראל.

מלבד עניין ההלכה צריך, כמובן, להתחשב במציאות בימינו, שבה מדינת ישראל מוכרחה להיות מחוברת עם המדינות האחרות. המדינה לא יכולה להיות מנותקת מכל המדינות הסובבות אותה מבחינה מדינית, כלכלית, ביטחונית ומדעית, איננה יכולה לעשות כרצונה, והיא חייבת להתחשב בדעתן של האומות האחרות, הדורשות ממדינות העולם להיות דמוקרטיות, ולתת זכויות שוות למיעוטים שבהן. לכן עלינו להתבונן ולשקול את הדברים גם במציאות הסובבת אותנו. כמובן, כל זאת על-פי דעתה של תורה, שכן התורה נותנת את הדעת גם בנושא זה ויש בה מושגים של פיקוח נפש ציבורי-קיומי וכדו'.

ראשית אדון בצד ההלכתי של הדברים.

החזון-אי"ש, בספרו על השביעית, דן בנושאים אלו בצורה יסודית ביותר, והוא מזכיר שני לאווים בתורה ביחס למגורים של עובדי עבודה-זרה בארץ-ישראל: "לא ישבו בארץ" ו"לא תחונם".

הלאו של "לא ישבו בארץ" אומר לגרש עובד עבודה-זרה מארצנו, והוא חיוב על כל אחד מישראל, וכל שכן שמי שמוכר או משכיר בית לעובד עבודה-זרה עובר בלאו זה. בלאו הזה חלקו הראב"ד והרמב"ם על מי מדובר, הראב"ד אומר שמדובר על שבעה עממים והרמב"ם אומר שזה כולל את כל עובדי עבודה-זרה בעולם מכל האומות.

הלאו של "לא תחונם" אומר שאסור לתת להם חנייה בקרקע. כלומר, לא למכור קרקע בארץ-ישראל (ומדרבנן אסרו גם להשכיר שמא ימכור). הלאו הזה לכל הדעות מדבר באופן כולל על כל העמים.

על דעת הרמב"ם ניתן לשאול, מה תפקיד הלאו של "לא תחונם" שמדבר על לא לתת חנייה, אחרי שכבר נאמר הלאו של "לא ישבו בארץ" שכבר מגרש את עובדי עבודה-זרה מן הארץ? את זאת מבאר החזון-אי"ש ואומר שמדובר כשיד ישראל לא תקיפה בארץ לגרשם, אז אסור לתת להם חנייה, כלומר מכירת קרקע.

ממשיך החזון-אי"ש ואומר שמצוות אלה חלות לא רק בזמן שעם ישראל נמצא בארצו, כפי שראינו לעיל ש"לא תחונם" חל בעיקר כשאין יד ישראל תקיפה, כשאין כיבוש וכשאין קדושה. הווי אומר שזה לא תלוי בקדושת ארץ-ישראל ובהימצאות בה, אלא זה דין בארץ-ישראל. הרמב"ם אומר שמותר למכור קרקע לגוי בחו"ל מפני שאינה ארצנו. ומסביר החזון-אי"ש שהאיסור למכור קרקע נובע מהאיסור לקיים עובדי עבודה-זרה בכלל, אלא שאיננו יכולים לקיים מצווה זו בכל הארצות, על כן מותר למכור להם קרקע בחוץ-לארץ, והאיסור הוא רק בארץ-ישראל.

בנוגע לגויים שאינם עובדי עבודה-זרה, הרמב"ם מגדיר כ"גר תושב" גוי שאינו עובד עבודה-זרה, ומתנה שהגוי מאמין שה' נתן תורה לעם ישראל, ובתוכם

הרב זלמן ברוך מלמד 5

גם שבע מצוות של בני נוח לכל העמים, וצריך לקבל על עצמו את שבע המצוות בפני בית-דין, ואז מצווה לקבלו כ"גר תושב". בן נח כשר, גר כזה, כשמו כן הוא, גר תושב, ויהיה מותר לו להיות תושב בארץ-ישראל.

הראב"ד לא מצריך שיקבל זאת בפני בית-דין, אלא די שיגיע בעצמו להחלטה להאמין ולקיים את שבע המצוות של בני נוח. אך מסביר החזון-אי"ש שצריך שיקבל את המצוות מתוך הכרה שה' ציווה את התורה לעם ישראל ובתוכה שבע המצוות לבני נוח, ולא מתוך היגיון אנושי שרואה רע בעבירות וטוב במצוות, שרואה שרצח הוא דבר שלילי וגניבה היא דבר שלילי, אלא משום שאלו המצוות שציווה ה'. אדם כזה, שפועל על-פי ההיגיון והמוסר ולא מתוך האמונה בד', אינו גר תושב ואסור להשאירו בארץ.

לפי שיטת הרמב"ם מותר להשאיר גר תושב בארץ רק בזמן שהיובל נהג. ביאר החזון-אי"ש שלולא כן כל העניים שבעולם ירצו להיות גרים תושבים כדי להתפרנס מעם ישראל, שהוא עם חכם ונבון. מדינת ישראל, בלי ספק, במשך הזמן תהיה המדינה החכמה והעשירה בעולם, ואנו בהחלט מתקדמים לקראת מצב שכזה. לכן מותר להשאיר גר תושב דווקא כשהיובל נהג, כאשר עם ישראל שולט, ויכול לשקול את הדברים באופן הנכון, ולהחליט את מי להכניס לארץ וכמה, והכול בהתחשב בצרכי המדינה.

אלו תמצית דברי החזון-אי"ש ותמצית הדיון ההלכתי על-פי התורה, המורה כיצד להתייחס למגורי נכרי בארץ-ישראל.

ממלכת כוהנים ואור לגויים

לאחר בירור ההלכה עלינו להגדיר מהו המצב האידיאלי שאליו עלינו לשאוף. המטרה האידיאלית של עם ישראל היא שארץ-ישראל כולה, על כל גבולותיה וההבטחות שהבטיח רבש"ע לאברהם אבינו, תהיה ביד עם ישראל, ושכל העם יהיה בארץ, וכל העם ישוב לתורתו ולאמונתו, ומדינת ישראל תחיה על-פי תורת

ישראל, ובארץ-ישראל לא יימצא עם אחר. נוכרים יחידים שקיבלו עליהם שבע מצוות בני נוח על-פי בית-דין יוכלו לגור בארץ-ישראל כיחידים, בתנאי שהם מכירים בכך שהמדינה היא מדינת היהודים, ואין להם מטרה לשנות את פני המדינה ואת יעודה אלא הם חפצים לגור במדינת היהודים למרות שהם אינם יהודים. מדינת ישראל לא תוכל להרשות שיתגוררו בתוכה אנשים שחותרים תחתיה. מציאות נוכרים במדינה מותנית בזה שהם לא יגרמו להשפעה נוכרית על היהודים. וגם אז יש מגבלות הלכתיות על מקומות המגורים של הנוכרים, בספרי משמע שאינם יכולים לגור בירושלים, ומגבלות אחרות.

הלכות אלו לא באו לנתק את עם ישראל מכל העמים, אלא לאפשר לעם ישראל למלא את תפקידו להיות ממלכת כוהנים ואור לגויים.

אנו צריכים לזכור שלעם ישראל יש מטרה, לקרב את כל העולם כולו להכיר ברבש"ע. המטרה היא שכל העמים כולם יקבלו את האמונה ברבש"ע אלוקי ישראל ובתורת ישראל. אנו צריכים להיות אור לגויים, כנבואת ישעיהו שיבואו כל הגויים ללמוד מבית ישראל וללכת באורחותיו, לקבל את האור, החסד, הצדק והאמת של התורה, ללא חובת קיום תרי"ג המצוות. כדי שתהיה השפעה כזאת צריך קשר ואמון הדדי. מצד אחד צריך אפוא קשר של אמון, של הערכה הדדית, של הכרה, של "חכמה בגויים תאמין", ומצד שני לשמור על הייחודיות והמעלה שלנו. איך בונים את הקשר המורכב הזה?

קשר כזה נבנה להבנתי על-ידי כך שעם ישראל יתעלה למעלה עליונה בקרבתו אל ד', מעלה שתהיה גבוהה מאוד לעומת העמים האחרים, שהכול יכירו את גדולתו וישאפו לקרבתו, כתלמידים קטנים המבקשים ללמוד אצל רב גדול מאוד, הם רוצים ללמוד ממנו אבל אינם מצפים להתחבר אתו כשווה בין שווים. אך עם זאת צריך לעמול גם על בניית קשר עם הגויים כפי שרב אוהב את תלמידו. התפקיד של ממלכת כוהנים אינו התנשאות אלא שרות. עניינם של ישראל להיות ענווים כדוגמת משה רבנו, שהיה מנהיג ורבם של ישראל, ויחד עם

הרב זלמן ברוך מלמד 7

זה היה ענו מכל אדם. מעלתם של ישראל לא תעורר קנאה אלא הערצה, כי יש להם עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה.

באשר לדרך מעשית יותר למימוש המטרה הזאת - ראשית, כמובן, כל התקדמות בכל תחום שהוא, כל התיישבות וכל השתדלות בכל תחום שהוא, מובילים לזה. אך הדבר היותר מעשי הוא לחוקק חוק שכל יהודי בעולם הוא אזרח מדינת ישראל. דנתי על כך עם חברי כנסת, ואף נאמר לי כי תהליך מסוג זה החל בעבר אך נבלם מסיבות שונות. דבר זה יאמר וידגיש שמדינת ישראל היא מדינת העם היהודי. אמנם מי שאינו נהנה מהזכויות הניתנות לתושב הארץ בפועל לא יחויב לשאת בנטל המסים וכו', אבל זה יחזק את מעמדה של המדינה כמדינה יהודית, זה ישנה את תוצאות ההצבעה לכנסת, ובסופו של דבר, זה אף יביא לקירוב יהודים לעלות לארץ-ישראל.

כמו כן, יש להגביל את זכויותיהם של אלו שרוצים לפגוע במדינה וחותרים תחת קיומה. זה מוסכם גם על בעלי השקפה דמוקרטית. ישנם הרבה אנשים במדינת ישראל שחותרים תחת המדינה, והם ודאי אינם יכולים להתגורר כאן כאזרחים שווי זכויות. יש לקבוע בחוק שהפוגעים במדינת ישראל - נשללת אזרחותם, עם כל המשתמע מכך. כל זאת מתוך ההגדרה הראשית שזו מדינה יהודית.

אם נשאף לשתי הפעולות האלה, בשעה שתהיה לנו השפעה יותר חזקה על המדינה, אלה צעדים שאתם אנו יכולים להתקדם אל המגמה העליונה כפי שציינו: מדינת העם היהודי בכל הארץ על-פי התורה, שתהיה אור לגויים בעזרת ה'.

כוחנו במוחנו

בשאלה הפרטית של העדפה של עבודה עברית אל מול עבודה ערבית, ההכרעה היא כי עד מחיר מסוים יש לבכר את הפועל היהודי על פני הגוי. אולם בבואנו לנסח מדיניות כללית בנושא העבודה העברית, יש להביא בחשבון שיקולים נוספים.

הרב יעקב אריאל

רב העיר רמת-גן

עם קום המדינה, כאשר היו תחומים כלכליים שהיו נתונים בידיים זרות והיה הכרח כלכלי וביטחוני להעביר אותם לידיים יהודיות, נעשה מאמץ לאומי, תרבותי וחברתי לכיבוש העבודה על-ידי היהודים.

אולם כיום המצב הוא שונה, העולם הוא עולם טכנולוגי והמרכיבים המרכזיים של הכלכלה קשורים בפיתוח השכלי.

מה שעשו בעבר מאה פועלים עושה עכשיו מכונה אחת, חרישה בשדה וקצירה שדרשה עמל רב נעשית היום בקלות על-ידי טרקטור.

אסור לנו לחזור אחורה! הידע, החכמה, הדעת, הם הכלים שעלינו לפתח! היתרון שלנו על פני הנוכרים הוא לא בכוח אלא במוח, ואת היתרון הזה עלינו לנצל. אם יש תחום מסוים שיש בו בעיה לאומית, עלינו לטפל בו. למשל, אם יש סכנה בכך שבתחום הבנייה יש רק עובדים ערבים, יש לטפל בתחום הזה באופן מיוחד, יש לבחון את הצורך בעבודת כפיים בכל תחום ותחום ולהחליט לפי הבחינה המקצועית בהיבטיה השונים, הכלכליים והביטחוניים.

אולם עלינו להימנע מאמירה כללית שיש לשוב לעבודת כפיים עברית. את האמירה הזו יש לתחם לתחומים בדוקים. מי שזאת פרנסתו, ודאי יעסוק בכך ומבורך יהיה וודאי נעדיף אותו על פני הנוכרי, אולם את המסוגלים עלינו להפנות ולרתום למקצועות הדעת והשכל, כי העתיד הכלכלי טמון בהם.

נקודה נוספת היא התועלת מול העלות. אם למשל בנייה על-ידי יהודים תביא לכך שיהיו פחות משפחות ביישוב, שכן הבנייה יקרה יותר ואיטית יותר, האם עדיף לבכר עבודה עברית על חשבון מעט אנשים ביישוב? לכן עלינו לדון בכל מקרה לגופו ולדון על התועלת מול המחיר.

עבודת כפיים רוחנית

יהודי בא בימים מסתובב עם נכדו ברחובות העיר, ופיו מלא בתיאורים והסברים על ימי קום המדינה. נכד יקר, אתה רואה בית זה? בצעירותי בניתי אותו

הרב דוד דודקביץ'

רב היישוב יצהר

במו ידי. אתה רואה כביש זה? סבך, בהיותו נער, עמל על סלילתו. פקח הנכד

עיניים גדולות ושאל: סבא יקר, האם כשהיית צעיר היית ערבי?

המציאות של עבודה עברית כתופעה כללית כמעט ולא מצויה במציאות הישראלית. שוק העבודה תפוס רובו ככולו בידי עובדים זרים וערבים, וכמעט שלא תמצא בו יהודי לרפואה.

האם ניתן לשנות מציאות זו?

אם לפני עשר שנים רצית לבנות על-ידי יהודים, היית נשאר ואפילו מעט מתאוותך אין בידך, שכן זה כמעט לא היה מעשי. כיום ב"ה ישנם מקומות שהתהליך כבר קיים, מקומות שניתן לראות אתר בנייה וכולו יהודי, מקומות שבהם עושים סיום משניות שנלמדו במהלך העבודה, אתרי בנייה שבהם הפועלים אומרים "תיקון היסוד" כשבונים את יסודות הבית, פועלים יהודים שבסוף יום עבודה באים ואבק הבנייה על כפיהם וידם המחוספסת אוחזת בגמרא ללימוד דף יומי.

ראשון לכל יש לדעת כי השינוי יתבצע מלמטה, מרמת היחיד דרך הקהילה, ורק לבסוף במדיניות הממשלתית. עלינו לדעת כי חובת השינוי מוטלת עלינו, על היחיד והסביבה הקרובה. העשייה שלנו תחולל חברות קטנות ובאמצעותן יחול השינוי הכללי.

אבל כיצד ניצור את השינוי?

לתהליך יש ארבעה שלבים: הערכה, הקרבה, אמירה ופרסום.

הערכה

שינוי נוצר על-ידי הערכה חברתית. את מי מעמידים בראש הפירמידה? את מי מכבדים? את איש המחשבים או את הבנאי? את עורך-הדין או את החקלאי? במילים של בית הכנסת נאמר: מי מקבל "שלישי" (או "שישי" אצל החסידים)? מי ניגש להיות ש"ץ? כל אלו נקודות שבהן ההערכה החברתית או סולם הערכים של אותה חברה באים לידי ביטוי. השינוי נוצר כאשר החברה מכירה ומוקירה את האנשים שלדעתה ראויים לרוממות.

הקרבה

עלינו לדעת כי בטווח הקצר, להעדפה של עבודה עברית יש מחיר. יש סיכוי סביר שהיישוב ייראה פחות טוב, רמת הגינון בו תרד והמחיר של תיקון הרכב יתייקר, אולם עלינו לקבל את ההחלטה העקרונית למה זה נכון, למה זה מסוכן אם לא, למה זה מוסרי ואמיתי לצרוך עבודה עברית, ואחרי ההסכמה הרוחנית להיות נכונים למסירות נפש על הדבר הזה. רק עם ההבנה וההתנהלות הזאת יוכל לחול שינוי, כי אם המבט יהיה רק על הכדאי באותה נקודת זמן, לא נוכל לפרוץ את המעגל.

אמידה

עלינו לומר במפורש לנותן השירות או לפועל: בחרנו בך כי אתה יהודי ומכיוון שאתה מעסיק רק יהודים, וכל הכבוד לך על כך!
האמידה המפורשת תעודד ותיצור הבנה כי יש שכר לפעולתו וכי כדאי לו הדבר הזה!

עלינו לפרסם ולעודד את חברינו: היינו במוסך שמעסיק רק יהודים, קנינו בשוק בחנות שהמוכר והפועלים יהודים, בנינו עם קבלן ופועלים יהודים! הפרסום והבאת לקוחות חדשים יעזרו הן במישור הכלכלי והן במישור התודעתי של הצורך והחשיבות בעבודה עברית. לסיכומם של דברים, אין בדעתנו שעל כל אחד לעסוק בעבודת כפיים. מי שכישוריו בעולם המחשבים ובו יפרח, אל לו לפנות בהכרח לבנייה. אבל דעתנו היא שהראויים והמתאימים לעבודת כפיים ימצאו את דרכם לעבודה זו מתוך תחושה כל כבוד והערכה.

במישור המעשי, לטווח הארוך, העבודה העברית תוכיח את עצמה כמשתלמת. האמינות, החריצות, היושרה והטוהרה, יניבו את פרותיהם גם במישור המעשי. כבר כיום ישנם מקומות ביטחוניים וכדומה שמעסיקים רק חברות עם עבודה עברית. חברות כאלה עושות את הדברים בלוחות זמנים מהירים יותר מהמקובל, העבודה היא ביושר וכמובן חוסכים את החבלות המכוונות הנעשות על-ידי פועלים ערבים.

במישור העקרוני, עם ישראל היום זקוק לרוח לזקוף את גבו השפוף, והרוח הזאת היא יקרה מפז. לכן גם אם המחיר של עבודה עברית הוא פחות בתים ביישוב אבל רוח איתנה וחזקה יותר, המחיר שווה. בסופו של התהליך הרוח האיתנה היא זו שתחולל את השינוי בעם ישראל.

"עבודה עברית" - פתרון ממלכתי בלבד?

ואנחנו... ציבור גדול המונה רבבות, אשר מתפאר בדבר אחד, שהוא זכותו המיוחדת בעם היהודי, בחלוציותו, הציבור הזה הועמד עכשיו לפני השאלה אם בשעה קשה זו יהיה לו הכוח לתבוע מעצמו דבר אשר בצדק ובזכות גמורה תבע הרבה שנים מאחריים: לא להתחשב עם שום דבר, לא לעשות חשבון כיס... אלא לשמור על נשמת נשמתה ותוכן תוכנה של הגשמה הציונית, על העבודה העברית. דוד בן-גוריון, הרצאה בפני מועצת מפלגת מפא"י, ב"הפועל הצעיר", גליון 24-25, ניסן תרצ"ד.¹

ד"ר יצחק קליין
ראש המרכז המדיני לישראל

בעיית העבודה
העברית בארץ-
ישראל לא שינתה
את אופיה היסודי ב-

90 השנים האחרונות. בספרה על עבודה עברית, *המאבק הנכזב: עבודה עברית 1929-1939*,² מתארת ההיסטוריונית פרופ' אניטה שפירא את הכוחות שעיצבו את התבססות העיקרון של עבודה עברית במשק היישוב. בעשור ה-30 של המאה הלוועזית הקודמת ענף התעשייה התפתח מאוד ביישוב, והעבודה בענף, הדורשת מידה מסוימת של השכלה והכשרה מקצועית, התאימה לכוח העבודה העירוני היהודי. איש לא חשש כי ענפים אלו, שהיו המובילים במשק ארץ-ישראל, "יפלו" בידי כוח עבודה ערבי בלתי-מיומן. שאלת העבודה העברית עלתה בעיקר בענף החקלאות, ענף שבו יהודים לא ביקשו לעבוד, וכאשר ביקשו לעבוד בו, מכורח

1. מופיע ב: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל, אסופת (א'), "עבודה עברית", תל-אביב, תרצ"ה, עמ' 136-40. ציטוט, 137.
2. הוצאת אונ' תל-אביב והקיבוץ המאוחד, תשל"ז.

יצחק קליין 13

האילוצים בימי שפל כלכלי, דרשו לעצמם שכר הגבוה בהרבה משכר הפועל הערבי.

פרופ' שפירא מציינת כי בכל זאת עקרון העבודה העברית התקבל במישור האידיאולוגי בכל היישוב. תפקיד מרכזי בהישג זה שיחק הלחץ הפוליטי של מפא"י, שארגן את דעת הקהל ביישוב נגד פרדסנים המעסיקים ערבים. אך הקץ לעבודה ערבית בפרדסי המושבות הגיע בפועל רק בתקופת המרד הערבי, 1936-1939, כאשר המעסיק פועל ערבי הסתכן בחייו.³

מאז אותה תקופה הציבור הערבי במדינת ישראל "כבש" ענפים רבים, שחלקם אמנם דורשים מקצוענות ומיומנות, אך לא ברמת טכנולוגיה עילית. חלק מענפים אלו חיוניים למשק.

ניתן לחלק את ענפי המשק, כל משק, לפי שני קריטריונים: הרמה הטכנולוגית של הענף, כלומר אם הוא מתבסס בעיקר על טכנולוגיה או על עבודה זולה, והיותו בעיקר סחיר או בלתי-סחיר (ר' טבלה א' להלן). ענף סחיר הוא ענף שניתן בקלות יחסית לייצא את תוצרתו, או לחלופין לייבא אותו. דוגמה לענף סחיר: תוכנה, שבה יש למשק הישראלי יתרון מכריע בעולם. ענף בלתי סחיר הוא ענף שחייבים ליצור את המוצר שלו במשק המקומי, כגון מקצועות הבנייה, או שירותים שונים כמו תחבורה, תחזוקת רכב, וכו'.

ענפים טכנולוגיים, סחירים או בלתי-סחירים, הם ה"רצויים" ביותר מבחינה כלכלית. לענפים סחירים עתירי העבודה אין עתיד בישראל ויש לצפות שתעסוקת יהודים וערבים בהם כאחד תפחת. אלה ענפים שבהם התוצר הישראלי מתחרה עם תוצרת חוץ זולה, למשל ממזרח אסיה, ואפשר בנקל לספק את צרכי המשק מיבוא. הענפים המעניינים ביותר מבחינתנו הם הענפים עתירי העבודה הבלתי-סחירים. הרמה הטכנולוגית בהן נמוכה, אך אי-אפשר לנהל משק בלעדיהם.

3. לאור מסקנות אלו הכותרת של הספר נשמעת קצת מוזרה. לפי כל קנה מידה אובייקטיבי, תהינה הסיבות אשר תהיינה, עיקרון ה"עבודה העברית" ניצחה בסופו של דבר, הן במישור האידיאולוגי והן במישור הפרקטיקה. המחבר התרשם שבחירת הכותרת נובעת בעיקר מאכזבתה של המחברת מהעובדות שהיה עליה לספרן בספר.

טבלה א': ענפי המשק

עתיר טכנולוגיה	עתיר עבודה	
תחרות על בסיס ידע/ תהליך ייצור	תחרות על בסיס שכר עבודה	
עתיר טכנולוגיה - סחיר: תוכנה צבאי מכשור רפואי	עתיר עבודה - סחיר: מלפפונים חמוצים תחתונים סוללות ל-MP3	סחיר בעיקר תעשייה
עתיר טכנולוגיה - בלתי סחיר השתלות לב-ריאה תמיכה טכנית בחומרה	עתיר עבודה - בלתי סחיר בניין תחבורה קמעונאות	בלתי-סחיר בעיקר שירותים

את אחוז המועסקים בגל משלוח יד שהם בני מיעוטים; העמודה האחרונה - את האחוז מתוך כלל בני המיעוטים המועסקים העובדים במשלוח יד מסוים. המשבצות ברקע ירוק מציינות משלוחי יד, בהם בני מיעוטים מיוצגים מעל למשקלם היחסי בכלל כוח העבודה (שהוא 14.1%). מהעמודה האחרונה ניתן לראות כי כ-70% מבני המיעוטים מועסקים בשירותים, תעשייה ובינוי, וכן עובדים בלתי מקצועיים ללא כישורים מיוחדים. כצפוי, אלו משלוחי יד שבהם כוח העבודה פחות מיומן. עובדי שירותים ובינוי ודומיהם מועסקים בענפים בלתי סחירים. ואולם בני מיעוטים אינם מהווים רוב העובדים באף ענף; רוב המועסקים בכל הענפים - יהודים. בשולי הדברים ניתן לציין כי מספר בני המיעוטים העובדים בחקלאות, במונחים אבסולוטיים, כמעט זניח - 6,000 עובדים בסה"כ. מצב בני המיעוטים אינו שונה עקרונית מאשר לפני כ-80 שנה (עת לא היו מיעוט). הם מתחרים לרוב עם עבודה עברית במשלוחי יד הקרובים לתחתית

יצחק קליין 15

סולם השכר. נצפה למצוא חלק מבני המיעוטים מועסקים ברשויות השלטון או בתאגידים ציבוריים גדולים דוגמת בתי-חולים - כאנשי תחזוקה ולא כרופאים מומחים - שם מובטח להם שכר בסקלה שווה ליהודים. מטבע הדברים, יהודי שיכול למצוא עבודה ברמת שכר גבוהה יותר יעשה זאת, וינטוש את המשרות הללו לבני מיעוטים. חלק ניכר מבני המיעוטים יעסקו בחברות פרטיות בענפי בנייה ושירותים שונים: כשלעצמי, אני זוכר את הפעם האחרונה שפגשתי עובד מוסך, נהג מונית או פועל בניין יהודי, ואני מניח שרובנו כך. בני מיעוטים מתחרים בענפים הללו על סמך נכונותם לעבודה פיזית קשה בשכר נמוך - והפעם, יש לציין, כשהם שולטים במקצועות שיהודים כבר נטשו לרוב.

אין זאת אומרת שיחידים אינם יכולים להקפיד להעסיק בעלי עסקים קטנים - קבלנים, מוסכניקים, וכיוצא באלה - על טהרת העבודה העברית. אך לא ניתן לעשות כן בקנה מידה לאומי. תאגידים גדולים או גופים ממשלתיים אינם רשאים, כמובן, להפלות עובדים על רקע לאומי. אלה חוקים שמערכת המשפט תקפיד לאכוף אותם. ואילו לעסקים קטנים - קבלנים קטנים, בעלי מוסכים, וכו' - אי-העסקת בני מיעוטים כרוך בהפסד משמעותי, הפוגע ברווחיות ואולי אפילו בסיכויי העסק לשרוד. ללא הגיבוי של הנהגה סמכותית, דוגמת מפא"י בשנות ה-30, הסיכוי להתגבר על המחסומים שהמדינה מערימה בפני עיקרון העבודה העברית קלושים. כמו בתחומים רבים, גם בתחום זה המדיניות אינה יכולה להיקבע על-ידי גוף אזרחי שולי אלא על-ידי מי ששולט במדינה בלבד.

לסיום יש להצביע על בעיה מיוחדת בחקלאות, המתקיימת כיום, כמו כמה ענפים במשק, על "עבודה זרה", ערבית או אחרת. אפשר היה, אולי, להקפיד על עבודה עברית בחקלאות. אך משמעות הדבר היא, שעלויות השכר בענף החקלאות יעלה, והתוצר יצטמצם לשטחים ולענפים הרווחיים יותר. חלק מהאדמות ייצאו מכלל שימוש, או יותר נכון, ייצאו מכלל שימוש על-ידי יהודים. יש מי שיכול להשתלט על אדמות יהודיות שיצאו מכלל שימוש ולהפוך אותן לבסיס של משק משגשג, המבוסס על עבודה ערבית. כך שלעיקרון העבודה העברית בחקלאות מחיר כבד ברמה הלאומית והכללית.

הוצאת עם עובד

אי-אפשר להתעלם עוד. בערי ישראל מתבצע "כיבוש ערבי זוחל" של ערים כיפון, לוד, חיפה, כרמיאל, נצרת-עילית ורמלה. גם במרחבי הנגב, באדמות השרון,

ח"כ אורי אריאל יו"ר האיחוד הלאומי

בעמקי הצפון ובגבעות הגליל, מתרבה הבנייה הערבית הבלתי חוקית בצורה של שיטפון.

בהרי השומרון ויהודה מפצחות המחצבות הערביות הפיראטיות עוד ועוד הרים, והכפרים גולשים לשטחי C ללא כל הפרעה. פשוט גונבים לנו את הארץ.

ניתן וצריך להתמודד עם סוגיית הערבים במדינת ישראל, וחלק ראשון של המהלך הוא להפנים את עצם קיומה של הבעיה, בטרם נתחיל בביצוע הפתרונות.

כיוונים חיוביים אפשר לראות כבר כעת בנוכחותם של הגרעינים התורניים. הם מייצבים את המצב בערים רבות ומונעים בריחת יהודים, אבל הפתרון בעתיד יהיה גלום בהפנמת הצורך להתרגל לכך שברמה הלאומית יש לעודד הגירה מרצון של ערבים גם מהערם וגם מהארץ. על זה צריך לדבר. אם נפנים זאת בינינו - נוכל להנחיל זאת גם לאחרים. גם במצע האיחוד הלאומי קיים עקרון ההגירה מרצון, ויש להדגיש פתרון זה יותר ויותר.

בערים המעורבות שמתקיימת בהן הגירה יהודית שלילית, יש להעלות את רמת החיים על-ידי הקמת פרויקטים כלכליים, מגורים לזוגות צעירים ולסטודנטים, קריות חינוך ופארקי מדע ותעשייה שיחזירו לערים אלו אוכלוסיות חזקות וישפרו את תדמיתן. יש לאכוף את חוקי הבנייה, הרכוש והסדר הציבורי ללא עצימת עיניים מצד עבריינות זעירה, המתפתחת לאווירה עבריינית.

במקביל יש לשפר את תדמיתן של ערים אלו על-ידי פסטיבלים, תערוכות, אירועי ספורט ומופעים, לשפר את חזותן ולמשוך אליהן מוסדות להשכלה גבוהה. זו צריכה להיות מדינות ממשלתית מוכוונת וקבועה - ולא יוזמה פרטית ורגעית; שיטה - ולא רק ניצול הזדמנויות.